
Norske leger som kriminalforfattere

MEDISIN OG KUNST

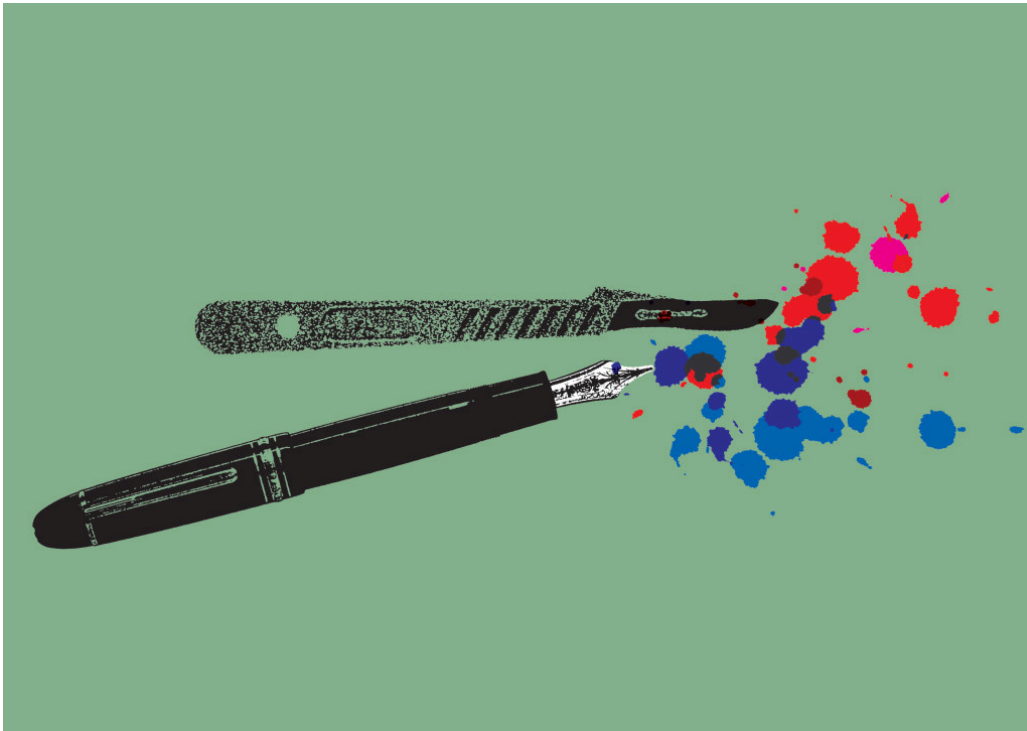
MAGNE NYLENNA

magne@nylenna.no

Magne Nylenna er professor emeritus i samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Leger har spesielle forutsetninger for å skrive kriminallitteratur, er det hevdet. I så fall er det få norske leger som har utnyttet disse forutsetningene. Kun ti norske leger er identifisert som kriminalforfattere de siste hundre årene. Til gjengjeld har to av dem fått Rivertonprisen for årets beste norske kriminallitterære arbeid. Medisinsk terminologi og medisinske miljøer, særlig fra sykehus, forekommer ofte i bøkene skrevet av legefornfattere.

Illustrasjon: Tidsskriftet

Kriminal- og spenningslitteratur har ofte en medisinsk tilknytning (1). Dels fordi mord og mistenkelige dødsfall, som er vanlige ingredienser, har åpenbare medisinske implikasjoner fra synlige sårskader til mulige forgiftninger. Dels fordi etterforskning og oppklaring i tradisjonelle detektivromaner gjerne følger et mønster som minner om en medisinsk utredning (2, 3).

«Leger forventes å ha en spesiell kompetanse på kriminalhistorier»

Flere av verdens fremste kriminalforfattere er leger. Best kjent er Arthur Conan Doyle (1859–1930), som skapte Sherlock Holmes etter modell av sin egen kirurgiprofessor Joseph Bell (1837–1911). En annen er Richard Austin Freeman (1862–1943), som står bak romanhelten dr. John Everlyn Thorndyke, en av enda flere leger som er litterære detektiver (4).

«Det er kanskje ikke så uventet at leger får en draging mot å skrive litteratur om grenselandet for den menneskelige atferd», skriver patologen Ole Didrik Lærum (5). Leger forventes å ha en spesiell kompetanse på kriminalhistorier, hevder krimexperten Nils Nordberg uten å begrunne dette nærmere. Nordberg er overrasket over at «så få leger, med de spesielle faglige forutsetninger de burde ha, skriver kriminalromaner» (6).

På denne bakgrunn fant jeg det interessant å undersøke hvilke norske leger som skriver eller har skrevet kriminallitteratur, og hva som karakteriserer disse legene og bøkene deres.

Ti forfattere – 39 bøker

Målet er altså å finne, lese og analysere kriminallitteratur som er skrevet av norske leger. Det finnes ingen databaser over kombinasjonen fagbakgrunn og forfatterskap i Norge. Først og fremst bygger jeg på egen interesse for sammenhengen mellom medisin og kriminallitteratur gjennom femti år. Dernest har jeg konsultert bokkataloger, venner og kolleger med samme interesse og tilgjengelig litteratur om emnet [\(7\)](#).

«Sykehuset beskrives som mer enn en arbeidsplass. Det gjenkjennes som et lite, lukket samfunn med sin egen kultur»

Inklusjonskriteriet for å være med i denne oversikten er at forfatteren er norsk lege. Øvre Richter Frich (1872–1945) studerte angivelig medisin [\(8\)](#), men leger ble han aldri, så hans romaner om den norske legen Jonas Fjeld er ikke med. Lars Wormdahl (1919–52), som utga to kriminalromaner under pseudonymet Lasse Strand [\(9, 10\)](#), studerte medisin [\(4\)](#), men døde før studiet var fullført. Barnepsykiateren Nic Waal (1905–60) oversatte i 1929 kriminalromanen *Morderen i den kinesiske eske* av Edmund Clerihew Bentley (1875–1956), men det regnes ikke som forfatterskap.

Neste kriterium, at forfatterskapet skal inneholde kriminallitteratur, er ikke så entydig. Her inngår bøker som markedsføres eller karakteriseres som krim eller spenningslitteratur av utgivere, kritikere eller forfatterne selv. Det finnes ikke entydige definisjoner på kriminallitteratur [\(11\)](#). Nils Nordberg har en pragmatisk tilnærming som jeg frimodig deler: «Kriminallitteratur er det jeg oppfatter som kriminallitteratur» [\(12\)](#). Nordberg tilføyer at det først og fremst er en fortelling om oppklaringen av en forbrytelse. Thriller er en løselig fellesbetegnelse på spenningsromaner om helter og skurker, spionasje og terrorisme og andre forbrytelser uten tydelige konvensjoner for oppbygging og hendelsesforløp.

Jeg har identifisert ti norske legefornere, sju menn og tre kvinner, med til sammen 39 bøker utgitt fra 1927 til 2021 (ramme 1). 11 779 boksider er lest med særlig interesse for det medisinske innholdet og sammenhengen det kan ha med forfatterens faglige bakgrunn. I tillegg har jeg lest andre bøker og publikasjoner av de samme forfatterne.

Ramme 1 Norske leger som kriminalforfattere

Alex Brinchmann / Roy Roberts

Mysteriet Steegener: en detektivfortælling fra Oslo. Gyldendal, 1927

Bengt Bondes hemmelighet. Gyldendal, 1927

Hevneren. Gyldendal, 1928

Krebseklubben. Gyldendal, 1929

Det levende portrett. Gyldendal, 1930

Så møtes vi i morgen. Gyldendal, 1936

Mann i gul frakk. Gyldendal, 1946

Skudd i ruten. Gyldendal, 1947

Elevatorsjakten. Gyldendal, 1947

Kiosken ved Grand. Gyldendal, 1971

Egil Sivertssen / Sivert Nesset

Grave en grav. Cappelen, 1981 (novellesamling)

May Brit Lund

...ikke stykkevis og delt. Gyldendal, 1998

Helge Riisøen

Djeuletrillen. Aschehoug, 1976

Taushetsplikt. Aschehoug, 1977

Operasjon. Gyldendal, 1979 (Rivertonprisen)

Hvit løgn. Gyldendal, 1980

Torkil Damhaug

Se meg, Medusa. Cappelen Damm, 2007

Døden ved vann. Cappelen Damm, 2009

Ildmannen. Cappelen Damm, 2011 (Rivertonprisen)

Sikre tegn på din død. Cappelen Damm, 2013

En femte årstid. Cappelen Damm, 2016 (Rivertonprisen)

Glasshjerte. Cappelen Damm, 2017

Se en annen vei. Cappelen Damm, 2019

Marianne Mjaaland

Unaturlig dødsfall meldes. Gyldendal, 2003

Jorun Thørring

Skyggemannen. Aschehoug, 2005

Glassdukkene. Aschehoug, 2006

Tarantellen. Aschehoug, 2007

Ildens øye. Aschehoug, 2009

Mørketid. Aschehoug, 2014

De dødes hus. Aschehoug, 2016

Even Holt

Flimmer. Piratforlaget, 2010 (med Anne Holt)

Sudden death. Vigmostad & Bjørke, 2014 (med Anne Holt)

Christer Mjåset

Legen som visste for mye. Gyldendal, 2008

Jan Boris Stene

Nådegiveren. Vigmostad & Bjørke, 2015

I djevelens klør. Vigmostad & Bjørke, 2017

Lucifers fall. Vigmostad & Bjørke, 2018

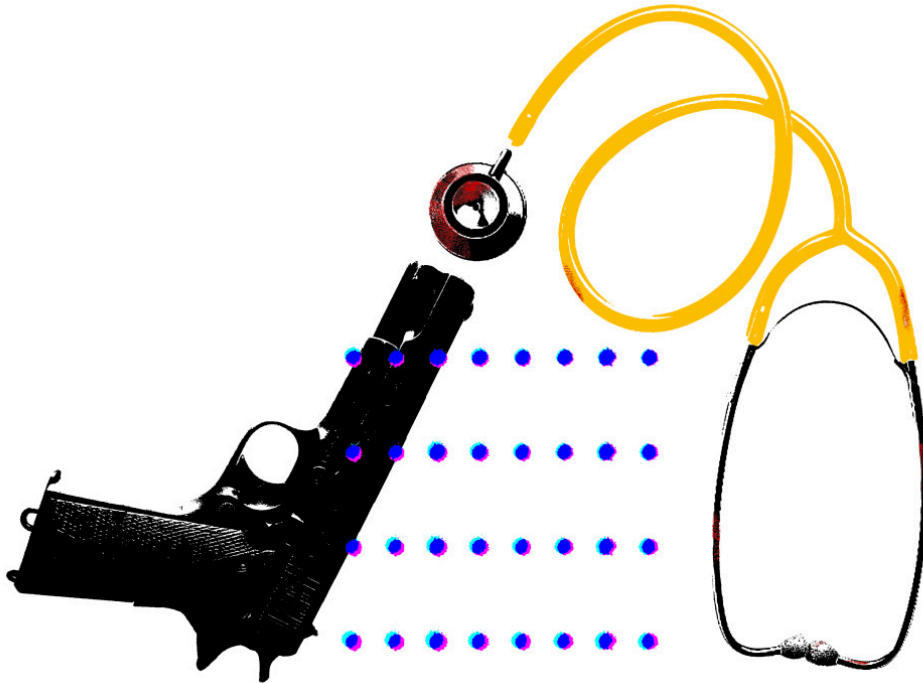
Så dyrt et liv. Communicatio forlag, 2019

Med døden til følge. Communicatio forlag, 2020

Inn i natten. Communicatio forlag, 2021

Alex Brinchmann

Alex(ander) Brinchmann (1888–1978) drev privat barnelegepraksis i Oslo i 57 år (1915–72). Selv om han også publiserte vitenskapelige artikler, er han best kjent som forfatter av romaner, skuespill og hørespill, blant annet skuespillet *Karusell* (1940) som ble filmatisert som *Den farlige leken* (1942).

Illustrasjon: Tidsskriftet

Under pseudonymet Roy Roberts utga Brinchmann ni kriminalromaner. *Mysteriet Steegener* (1927) var hans litterære debut. Det er en jeg-fortelling der Roy Roberts selv opptrer både som forfatter og en slags dr. Watson-assistent til politifullmektig Jens Borgen som blir hovedperson i alle kriminalromanene. I den tredje Roy Roberts-boken, *Hevneren* (1928), introduseres cand.jur. Tom Alving som underordnet til Borgen, som etter hvert blir oppdagelsessjef og kriminalsjef. Fortsatt er Roy Roberts fortellerstemmen. Senere eksisterer han bare som forfatter på bokomslaget. Det er ikke mye spesifikt medisinsk innhold i Brinchmanns romaner, men i den sjette boken, *Mann i gul frakk* (1958), kanskje Brinchmanns beste kriminalroman, dukker Alvings nabo og bridgepartner, legen Edvin Lister opp og blir med også i de to neste bøkene. Dr. Lister erstatter tidvis Roberts som en ny dr. Watson-figur.

Selv regner jeg også en av romanene Brinchmann utga under eget navn, som kriminalroman, nemlig *Så møtes vi i morgen* (1936), som ble filmatisert i 1946. Tidlig i historien blir hovedpersonen Steffen Berg, en mistilpasset ungdom som har avbrutt medisinstudiet, vitne til et drap og gjenkjenner senere drapsmannen. Boka er annerledes enn Roy Roberts-romanene. Litterært er den bedre med mer stemning, mindre handling og et mer poetisk språk.

«Damhaugs interesse for biologisk psykologi viser seg klarest i hans fascinasjon for lukt. Smaker og lukters evne til å framkalle minner og følelser kalles gjerne Proust-fenomenet»

Fellesnevneren for Roy Roberts-bøkene er skildringene av Oslo-miljøer, hovedsakelig fra mellomkrigstiden. De fleste fortellingene foregår på vestkanten. Brinchmann er inspirert av britiske herregårdsmysterier og samler gjerne alle mistenkte på Agatha Christie-vis til oppklaring til slutt.

Egil Sivertssen

Egil Sivertssen (1925–2001) var kardiolog ved Ullevål sykehus og debuterte litterært med skildringen av sine egne pasienterfaringer i boken *Mitt stakkars hjerte* i 1979. Det skal ha vært rekonvalesensperioden etter en hjerteoperasjon i 1978 som fikk ham til å skrive og som også ledet ham inn i kriminallitteraturen (6).

I 1981 utga han novellesamlingen *Grave en grav* under pseudonymet Sivert Nettet. Den inneholder 13 noveller, flere av dem publisert tidligere. En lege er hovedperson i sju av novellene. Flere av handlingene foregår i sykehusmiljø, og noen av historiene omhandler medisinske problemstillinger som manipulert anesthesiutstyr, forgiftninger og forsikringssvindel, men det er ikke mange særtrekk i Sivertssens korte, kriminallitterære karriere. I alt har jeg funnet 17 noveller av Sivert Nettet publisert i perioden 1979–85.

May Brit Lund

May Brit Samersaw-Lund (f. 1949) har vært lungelege ved Oslo universitetssykehus og førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo. I tillegg til sin medisinske utdanning er hun Bachelor of Arts fra USA. Hun debuterte som forfatter med navnet May Brit Lund i 1975 med en roman om en jødisk medisinstudents liv i Oslo. Lund har senere vist en stor litterær bredde med to ungdomsbøker og en barnebok i tillegg til en kriminalroman. Hun har dessuten et betydelig vitenskapelig forfatterskap.

Boken *...ikke stykkevis og delt* har undertittelen kriminalroman, og flere drap inngår, men som kriminalroman er boken utradisjonell. Det er en såkalt omvendt detektivhistorie (inverted detective story) der gjerningspersonen er kjent for leseren fra begynnelsen. Opphavsmannen til denne sjangeren angis å være legen R. Austin Freeman (13).

«Vi gjenkjenner umiddelbart relasjonen mellom Sherlock Holmes og dr. Watson, den geniale detektiven og hans medisinske følgesvenn»

Hovedpersonen hos Lund er den sterkt overvektige Lillemor Johansen som er avdelingsleder ved ekspedisjonen ved hjertemedisinsk avdeling i et sykehus. Hun er ensom, pedantisk og hemmelig forelsket i en av kardiologene. Lillemor minner om en kvinnelig utgave av Ingvar Ambjørnsens Elling, som fortolker personer og hendelser rundt seg langt utover det vanlige. Men der Elling nøyer seg med å irritere seg over omgivelsene, går Lillemor til handling uten hemninger, også drap.

Fortellingen er morsom til tross for de groteske drapene. Sykehusmiljøet er en gjenkjennelig kulisse fra 1990-tallet med dikterte journaler og legemiddelfinansierte kongressreiser. Vi møter karakteristiske legetyper, og det er mange diagnoser og medisinske uttrykk i den velskrevne teksten.

Helge Riisøen

Helge Gjessing Uchermann Riisøen (1951–2019) debuterte som kriminalforfatter som medisinstudent i 1976 med *Djevetrillen* og skrev deretter ytterligere tre kriminalromaner de neste fire årene. Forfatterkarrieren opphørte da han begynte ved nevrologisk avdeling, Haukeland sykehus, der han etter hvert ble spesialist i nevrologi og overlege.

Handlingen i hans fire kriminalromaner foregår i sykehusmiljø og er spekket med medisinske ord og uttrykk. Bøkene er relativt korte med konsentrert innhold. Hovedpersonene varierer fra bok til bok. *Operasjon* er Riisøens beste bok og ble belønnet med Rivertonprisen i 1979.

Alle Riisøens bøker gir troverdige skildringer fra sykehusmiljøer på 1970-tallet. Hovedpersonene er mannlige leger, gjerne fly- og bilinteresserte og med interesse for klassisk musikk. Sykehuset beskrives som mer enn en arbeidsplass. Det gjenkjennes som et lite, lukket samfunn med sin egen kultur: romanser, intriger, konflikter, ambisjoner, rivalisering – og litt dramatisk. Det er tidstypiske kjønnsroller, men medisinsk er Riisøen på mange måter forut for sin tid. Blant de medisinske ingrediensene inngår for eksempel nyretransplantasjon, og med forskningsfuske som mulig drapsmotiv var han en virkelig pioner.

Marianne Mjaaland

Marianne Mjaaland (f. 1955) er kirurg og psykiater med en variert medisinsk karriere. Hun har publisert fire romaner samt to fagbøker om psykiatri. Hennes litterære debut i 2003, *Unaturlig dødsfall meldes*, er kategorisert som kriminalroman, men det er mer en roman fra og om et sykehusmiljø enn en egentlig kriminalroman.

Miljøet ved sykehuset, særlig i kirurgisk avdeling, er kaotisk og hensynsløst. Den interne justisen er beinhard, og kollegene dekker hverandre ved feilbehandling. Utroskap og seksuelle sidesprang flourer. Mannsdominansen

gjør det vanskelig å være kvinnelig lege, og hovedpersonen ydmykes som kjønnsobjekt.

Jorun Thørring

Jorun Elise Thørring Loennechen (f. 1955) er privatpraktiserende gynekolog i Trondheim. Hun er født i Tromsø og har lange frankrikeopphold bak seg. Begge deler avspeiles i forfatterskapet. Foruten seks kriminalromaner mellom 2005 og 2016 utga hun i 2011 en spenningsbok for barn. De seks kriminalromanene fordeler seg med tre bøker om Orla Os og tre om Aslak Eira.

Orla Os dukker opp i debutboken *Skyggemannen*. Hun er oppvokst i Nordland, men arbeider som rettsmedisiner og spesialetterforsker i Paris. Orla Os har mange likhetstrekk med den mer kjente Kay Scarpetta, en fiktiv amerikansk krimheltinne av Patricia Cornwell (f. 1956). Handlingen i alle Orla Os-bøkene foregår i Frankrike. Miljøene er gjerne lagt til vakre vingårder og det franske borgerskap. Det som er av medisinske momenter i bøkene, er stort sett knyttet til rettsmedisin.

Aslak Eira, som er helten i Thørrings tre andre kriminalromaner, er samisk førstebetjent i politiet i Tromsø. Eira er alenefar, knivmaker og fluebinder og oftest iført fjellstøvler og vindtett jakke velegnet for snø og dårlig vær. Mye av handlingen i Tromsø er lagt til sykehus- og universitetsmiljø. *Glassdukkene* ble filmatisert i 2014, men ble ingen kinosuksess, og planene om å filmatisere de to neste Aslak Eira-bøkene ble skrinlagt.

Torkil Damhaug

Torkil Damhaug (f. 1958) er psykiater og har også studert litteraturvitenskap og sosialantropologi. Alt dette er det tydelige spor etter i forfatterskapet, som bærer preg av historiske interesser og en internasjonal orientering.

Damhaug debuterte i 1996 med romanen *Flykt, måne*, og etter sin tredje roman forlot han legeyrket for å bli forfatter på heltid. Per 2021 har han utgitt ti bøker, og de sju seneste er karakterisert som kriminalromaner av forlaget. Med to Rivertonpriser, for *Ildmannen* i 2011 og *En femte årstid* i 2016, tilhører han eliten blant norske krimforfattere.

Leger opptrer i flere av bøkene. Rettsmedisineren Jennifer (Jenny) Plåterud, opprinnelig fra Australia, er en av gjengangerne. Det mangler ikke på medisinske problemstillinger, særlig psykiatriske fenomener som psykoser, mani og dissosiative lidelser. Men også vurderinger av ortopediske og nevrologiske grunner til gangforstyrrelser, trygdesvindel og taushetspliktens grenser er blant temaene vi møter. Flere steder i bøkene kommer Damhaug med henvisninger til gjenkjennelige, virkelige personer i norsk medisin. I *Ildmannen* viser han endatil humoristisk til seg selv: «Fyren har sluttet som psykiater. Vet du hva han driver med? (...) Han skriver krimromaner (...) I stedet for å gjøre nytte for seg» (*Ildmannen* s. 341).

Damhaugs interesse for biologisk psykologi viser seg klarest i hans fascinasjon for lukt. Smaker og lukters evne til å framkalle minner og følelser kalles gjerne Proust-fenomenet. Luktminner er ofte sterke og emosjonelle, noe som kan skyldes en kopling mellom luktesansen og det limbiske system [\(14\)](#). I så å si alle Damhaugs bøker leser vi fargerike beskrivelser av lukter.

Even Holt

Even Holt (f. 1963) er privatpraktiserende kardiolog i Bærum. Han er dessuten utdannet sivilingeniør fra NTH. Sammen med sin med mer forfatterberømte søster, Anne Holt (f. 1958), har han skrevet to romaner som kan karakteriseres som thrillere. Hovedpersonen i begge bøkene er kardiologen Sara Zuckermann, en israelsk jøde som er født i Tromsø og har arbeidet i USA. Mye skjer utenfor Norges grenser. Det handler om høyteknologi, internasjonal storkapital og farmasøytisk industri. Endatil forskningsfusks inngår. Her er mye medisinsk stoff, særlig kardiologi og elektrofysiologi, som neppe kunne vært skrevet av en ikke-medisiner.

Even Holts egen fagbakgrunn og karriere gjenkjennes i flere av romanfigurene. Sara Zuckermann «var lei av rigid styring og megalomane systemer (...) En spesialisthjemmel som kardiolog tilknyttet en større privat klinikk på Ullevål stadion» ble redningen (*Sudden Death* s. 109).

Christer Mjåset

Christer Mjåset (f. 1973) er nevrokirurg med mellomfag i litteraturvitenskap. Han er tidligere leder av Yngre legers forening og visepresident i Legeforeningen. Han debuterte som forfatter med novellesamlingen *En dans der veien slutter* i 2003 og har publisert tre romaner og to novellesamlinger – flere av dem med tema fra helsetjenesten.

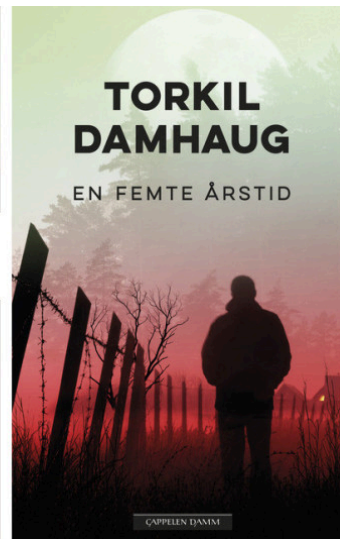
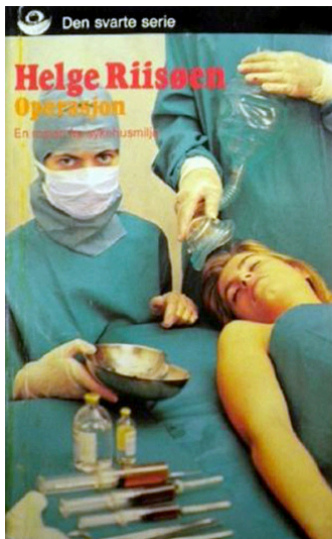
Handlingen i kriminalromanen *Legen som visste for mye* fra 2008 er lagt til Hitra der Mjåset selv har arbeidet. Hovedpersonen, Mads Helmer, er en lege med epilepsi som har søkt tilflukt som allmennlege etter en fatal feil som kirurg. Romanen åpner med at gammeldoktoren, Aldus Caroliussen, omkommer i en bilulykke og Helmer fatter mistanke om at dødsfallet ikke skyldtes en ulykke. Helmer blir faglig ydmyket både av kolleger og pasienter og preges av resignasjon, men klarer seg likevel. Han avdekker mange skyggesider både ved den avdøde gammeldoktoren og lokalsamfunnet. Mjåset gir en god beskrivelse av livet som allmennlege på en øy et stykke fra sykehus, i hvert fall for noen tiår siden. Helmer arbeider mye, har lange vakter, og romanen gir innsikt i hvordan det er «å hele tiden være omgitt av pasientene sine» (s. 193). Boken dekker de fleste sider av legerollen i allmennpraksis og inneholder mange medisinske problemstillinger. Vi møter akuttmedisinske situasjoner med resuscitering, pasienter med lungeemboli, hemokromatose,

digitalisforgiftning og fødselskomplikasjoner. Språket inneholder endatil fagtermer som sannsynligvis er ukjente for den gjennomsnittlige leser, som medikamentspeil og placenta accreta.

Jan Boris Stene

Jan Boris Stene (f. 1978) er onkolog ved St. Olavs hospital i Trondheim. Gjennom fem romaner utgitt fra 2015 til 2021 presenterer han tradisjonelle detektivfortellinger med uventede dødsfall, arvestrid og lukkede rom-mysterier. Handlingen i alle bøkene er lagt til Trondhjem fra 1916 til 1922, men «nedtegnet» noen år senere. Her møter vi kjemiprofessor og privatetterforsker Astor Falkener og hans assistent dr. Torvald Wilberg. Vi gjenkjenner umiddelbart relasjonen mellom Sherlock Holmes og dr. Watson, den geniale detektiven og hans medisinske følgesvenn, som Stene er «kraftig inspirert av» (15). Dr. Wilberg, som er fortellerstemmen i romanene, bekjenner, formodentlig humoristisk, i *Nådegiveren* at «til tross for min utdanning som lege er jeg glad i mennesker» (s. 25). Flere leger enn dr. Wilberg forekommer i bøkene, og både uetisk pasientforskning og eutanasi forekommer. Miljøet i Trondhjem rundt slutten av første verdenskrig og i mellomkrigstiden er en viktig kulisse. Forfatterens historiske interesse er åpenbar, og reelle historiske hendelser inngår.

I 2020 utga Stene *Med døden til følge* der handlingen er lagt til nåtid og til kreftavdelingen ved St. Olavs hospital. Det er heller ikke en klassisk kriminalroman med en forbrytelse som skal oppklares, men mer en spenningsroman. Flere pasienter som inngår i en legemiddelstudie, dør brått og uventet. Plottet, med legemiddelindustrien som den egentlige skurken, er ikke spesielt originalt.

Helge Riisøen ble i 1979 den første norske lege som ble tildelt «Den gylne revolver», Rivertonprisen. Torkil Damhaug mottok prisen i 2011 og 2016.

Hva karakteriserer legers kriminalforfatterskap?

Uten pålitelige søkesystemer er det umulig å være sikker på at ingen er uteglemt. Kun ti identifiserte kriminalforfattere blant over 40 000 norske leger de siste hundre år viser at dette uansett er en sjeldenhet. De fleste av de ti har også skrevet skjønn- og/eller faglitteratur, og fire av dem har kun én kriminalbok i sin til dels omfattende bibliografi.

Alle forfatterne har kliniske sykehusspesialiteter, og bare en av dem (Damhaug) har forlatt sin legegjerning for å bli forfatter på heltid. Flere av de øvrige har gitt uttrykk for at kriminalskrivingen er en hobby som gir glede og avkopling. Slik nærmer de seg holdningen til legen og forfatteren Anton Tsjekhov (1860–1904) som skrev at «litteraturen er min elskerinne, medisinen min lovformelige hustru» (16).

«Flere av de øvrige har gitt uttrykk for at kriminalskrivingen er en hobby som gir glede og avkopling»

Med unntak av Alex Brinchmanns bøker er alle andre utgitt etter midten av 1970-årene, noe som litteraturforskeren Hans H. Skei kaller et tidsskille i norsk kriminallitteratur (17). Fra en håndfull bøker årlig økte produksjonen deretter til rundt 20 på 1990-tallet, og i 2021 utgis over 40 norske kriminalromaner (18). Fornyelsen av kriminallitteraturen på 1970- og 80-tallet medførte også flere kvinnelige helter. De gjenfinner vi i dette materialet i kardiologen Sara Zuckermann (Holt) og rettsmedisinerne Orla Os (Thørring) og Jenny Plåterud (Damhaug).

Det er store variasjoner både i omfanget av medisinsk innhold og kriminallitterær sjanger i de 39 bøkene. Bøkene til Brinchmann og Stene ligger nærmest opp til de klassiske detektivfortellingene. Bøkene til Riisøen, Damhaug og Holt er mer spenningsromaner med thriller-preg. Spor av forfatternes eget legeliv gjenfinnes i flere av bøkene.

«Det mest karakteristiske fellestrekket ved bøkene er kanskje fraværet av den sosialrealismen som har preget nordisk kriminallitteratur de seneste tiårene»

I sin analyse av kriminalromanenes typologi er tekstteoretikeren Tzevtan Todorov (1939–2017) opptatt av tidsaspektet i fortellingene. Han skiller mellom historien før forbrytelsen og etterforskningens historie (19). Den første historien har gjerne gått forut for boken. Hos Thørring avspeiles dette ved at bøkene begynner med et unaturlig dødsfall som etter hvert følges av flere. Forklaringen på ugjerningene ligger som regel i hendelser og miljøer i fortiden. De som vet noe om sakene, blir forutsigbart tatt av dage før de kan fortelle sin historie. Fellesnevneren for Damhaugs bøker er også fortidens betydning, men han er mer opptatt av de indre enn de ytre sporene. Mye handler om og forklares av det som har hendt i barndom og oppvekst. Hukommelse og minner

står sentralt, ikke minst fortrenningens mysterier. «Hvorfor husker vi noe fremfor noe annet? Og ikke minst, hvilke minner er det vi utelater?» spør Damhaug selv i et intervju (20). Damhaug er en av de få forfatterne som åpenbart trekker veksler på sin egen spesialistkompetanse. Den andre er Even Holt i sin beskrivelse av hjertefysiologien. Skildringene av sykehusmiljøet hos Riisøen og legerollen hos Mjåset kunne knapt ha vært skrevet av ikke-leger.

Det mest karakteristiske fellestrekket ved bøkene er kanskje fraværet av den sosialrealismen som har preget nordisk kriminallitteratur de seneste tiårene (21). Svenskene Maj Sjöwall (1935–2020) & Per Wahlöö (1926–75) introduserte i 1960- og 70-årene en politisk kriminalsjanger som har satt dype spor også i norsk kriminallitteratur (17, 22). Riktignok finnes det både kritikk av legemiddelindustrien og utfall mot helsebyråkrati og underfinansierte sykehus i de inkluderte bøkene, men noen dypere samfunnsanalyse og -kritikk mangler. Det nærmeste vi kommer en antihelt er den samiske politimannen Aslak Eira (Thørring).

Er det noe poeng å understreke at forfatteren av en bok er lege? Først og fremst kan det være nyttig for leseren. Forventningen til realistiske beskrivelser av miljøer og fenomener er større til fagfolk enn til andre. Tradisjonelt har de fleste norske kriminalforfattere hatt yrker som skribent, journalist eller forlagsansatt (7). Blant de omtrent 40 forfatterne som utgir norske kriminalromaner i 2021, har over halvparten bakgrunn fra journalistikk, forlag, reklame- og filmbransjen eller undervisning. Antallet jurister og politifolk blant krimforfatterne er økende, men Jan Boris Stene er eneste lege på listen dette året (18).

Kriminallitteratur er den type bøker som oftest blir kjøpt og lest her i landet (23). Om leger virkelig har «spesielle faglige forutsetninger» for slikt forfatterskap, som Nils Nordberg har uttrykt det (6), er det åpenbart godt rom for flere.

Takk til Erlend Hem for oppmuntring og gode råd underveis.

REFERENCES

1. Hoffman NY. The doctor and the detective story. JAMA 1973; 224: 74–7. [PubMed][CrossRef]
2. Rapezzi C, Ferrari R, Branzi A. White coats and fingerprints: diagnostic reasoning in medicine and investigative methods of fictional detectives. BMJ 2005; 331: 1491–4. [PubMed][CrossRef]
3. Peschel RE, Peschel E. What physicians have in common with Sherlock Holmes: discussion paper. J R Soc Med 1989; 82: 33–6. [PubMed][CrossRef]
4. Madsen S, Hellesvik M. Leger som kriminalforfattere og litterære detektiver. Tidsskr Nor Lægeforen 1993; 113: 1096–9. [PubMed]
5. Lærum OD. Legen som kunstner før og nå. I: Husebø S, red. Medisin: kunst eller vitenskap. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1992: 158–81.

6. Nordberg N. Sivert Nasset. I: Nordberg N, red. Vinternatt. Oslo: Den norske Bokklubben, 1990: 397.
7. Carling B. Norsk kriminallitteratur gjennom 150 år. Oslo: Gyldendal, 1976.
8. Gylseth CH. seg selv til det ytterste. Øvre Richter Frich og hans forfatterskap. Oslo: Cappelen, 1997.
9. Strand L. Hvordan døde Maja? Oslo: Cappelen, 1947.
10. Strand L. Døden avverterer. Oslo: Cappelen, 1950.
11. Symons J. Kriminallitteratur: hva er det og hvorfor leser vi det. I: Heggelund K, Nordberg N, red. Kriminallitteraturen. Oslo: Gyldendal, 1978: 9-23.
12. Nordberg N. Om norsk kriminallitteratur. I: Heggelund K, Nordberg N, red. Kriminallitteraturen. Oslo: Gyldendal, 1978: 136-57.
13. Reilly JM. Inverted detective story. I: Herbert R, red. The Oxford Companion to Crime & Mystery Writing. Oxford: Oxford University Press, 1999: 238-9.
14. Bjerling S, Deinboll II, Maehlen J. Luktesansen. Tidsskr Nor Laegeforen 2000; 120: 3719-25. [PubMed]
15. Hofslie E. Intervju med Jan Boris Stene – onkolog og krimforfatter. Onkonytt 13.10.2016. <https://onkonytt.no/intervju-med-jan-boris-stene-onkolog-og-krimforfatter/> Lest 21.1.2022.
16. Schwartz RS. "Medicine is my lawful wife" –Anton Chekhov, 1860-1904. N Engl J Med 2004; 351: 213-4. [PubMed][CrossRef]
17. Skei HH. Blodig alvor. Om kriminallitteraturen. Oslo: Aschehoug, 2008.
18. Tangen G. Norsk krim 2021 – her er oversikten. <https://bokbloggeir.com/2020/12/31/norsk-krim-2021-her-er-oversikten/> Lest 21.1.2022.
19. Todorov T. Kriminalromanens typologi. I: Elgurén A, Engelstad A, red. Essays om kriminallitteratur. Oslo: Cappelen Akademisk, 1995: 202-14.
20. Lunde C. Det vondes problem. Tidsskr Nor Legeforen 2019; 139. doi: 10.4045/tidsskr.19.0404. [CrossRef]
21. Lesser W. Scandinavian noir. In pursuit of a mystery. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux, 2020.
22. Nordberg N. Det forbryterske samfunn. Om norsk kriminallitteratur. I: Heggelund K, Nordberg N, red. Kriminallitteraturen. Oslo: Gyldendal, 1978: 136-57.
23. Selmer-Anderssen I. Nordmenn elsker bøker, og ikke bare i ferien. Statistisk sentralbyrå 11.4.2017. <https://www.ssb.no/kultur-og->

fritid/artikler-og-publikasjoner/nordmenn-elsker-boker-og-ikke-bare-i-ferien Lest 21.1.2022.

Publisert: 4. april 2022. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.21.0665

Mottatt 18.9.2021, første revisjon innsendt 22.10.2021, godkjent 21.1.2022.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 1. juli 2026.